

آیا می‌توان «پول» را وقف کرد؟/ تأملی فقهی و یک گام رو به جلو

تنها ایراد اساسی که در وقف پول مطرح می‌شود این است که با هزینه کردن پول اصل پول از بین می‌رود و این مخالف این شرط وقف است که باید اصل مال باقی بماند.

تنها ایراد اساسی که در وقف پول مطرح می‌شود این است که با هزینه کردن پول اصل پول از بین می‌رود و این مخالف این شرط وقف است که باید اصل مال باقی بماند.

به گزارش خبرگزاری مهر، وقف و امور خیریه می‌تواند جامعه را در ابعاد مختلف اصلاح کند، اگر سنت وقف و خیرات جاری باشد، مالکیت‌های بزرگ تراشیده می‌شود و به نفع فقرا تعدیل می‌گردد و به بسیاری از امور به‌ویژه مسائل اقتصادی - اجتماعی ثبات می‌بخشد. مهم‌ترین تفاوت وقف با صدقات موقت، پایدار بودن و ماندگاری آن است، بعضی از فقها در تعریف وقف، آن را برابر با «صدقه جاریه» دانسته‌اند که به معنای استمرار، پایداری و جاری بودن است.

اما آنچه مهم است آن است که فقه پویا چگونه می‌تواند مسائل جدید پیش آمده از جمله در وقف را با نیازهای روز و اصول جواهری منطبق و جمع نماید. ارائه شیوه و راهکارهای جدید و مؤثر اسلامی از یک سو و تجهیز منابع ملی از سوی دیگر در امر وقف می‌تواند در جهت تغییر شرایط اقتصادی کنونی به‌ویژه بهبود وضعیت نیازمندان و اقشار آسیب پذیر نقش بسزایی داشته باشد. از این رو با توجه به تأثیر نهاد عظیم وقف به عنوان یکی از نهادهای حقوقی و اقتصادی مهم در رفع مشکلات اقتصادی - اجتماعی، لازم است موضوعات جدیدی همچون وقف پول مورد بررسی و مطالعه قرار گیرند.

وقف پول، مورد اختلاف فقها

با توجه به اینکه وقف پول مورد اختلاف فقها بوده است و به دلیل برخی موانع موجود، کشورهای اسلامی نتوانستند از ظرفیت‌های آن به شکل کارآمد استفاده کنند، ضروری به نظر می‌رسد تا با تحقیق در ریشه‌های این موانع ادله جواز یا عدم جواز وقف پول مورد بررسی قرار گیرد تا بتوان سرمایه عظیم وقف را مانند دیگر سرمایه‌ها در جریان فعالیت‌های اقتصادی قرار داد تا بتوان در این راستا به پاره‌ای از آثار اقتصادی آن به‌ویژه بهبود وضعیت اشتغال، فقر و سطح رفاه فقرا و افراد کم‌درآمد رسید. لذا برای اینکه مسائل مربوط به موقوفات با تحولات سریع جهان امروز منطبق باشد، بهتر است روش‌ها و برنامه‌های جدیدی سازگار با نیت واقفان و با حفظ اصالت وقف، تهیه و اجرا کرد و از موقوفات بهره‌برداری بیشتری نمود.

موافقان و مخالفان

موافقان جواز وقف پول (به معنای وقف درهم و دینار) در بین فقهای شیعه عبارت‌اند از: شهید اول، شهید ثانی، سبزواری، سید یزدی، کاشف الغطاء، شیخ محمد زین الدین، آیت‌الله حکیم، آیت‌الله خویی، آیت‌الله سیستانی، شیخ اسحاق فیاض، سیدمحمد روحانی، شیخ محمد خراسانی.

در مقابل مخالفان جواز وقف پول در بین فقهای شیعه عبارت‌اند از: محقق حلی، علامه حلی در المختلف، یحیی بن سعید حلی، علی مؤمن سبزواری قمی، ابن زهره، قطب‌الدین کیدری، صاحب جواهر، سید محمد سعید حکیم، آیت‌الله اراکی، آیت‌الله گلپایگانی، آیت‌الله محمدصادق روحانی.

اشکالی که به وقف پول گرفته می‌شود

تنها ایراد اساسی که در وقف پول مطرح می‌شود این است که وقف پول با شرط چهارم یعنی قابلیت بقاء در برابر انتفاع، منافات دارد به این معنا که با هزینه کردن پول اصل پول از بین می‌رود و این مخالف این شرط وقف است که باید اصل مال باقی بماند. بنابراین سؤال اینجاست که آیا به درستی پول با انتفاع از بین می‌رود؟ حال ابتدا به دیدگاه فقها و مراجع تقلید در این زمینه می‌پردازیم و سپس به ارائه نتیجه‌گیری و راهکارهای لازم پرداخته می‌شود.

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان گفت که فقهای شیعه در وقف پول و طلا و نقره دارای چند نظریه هستند:

- (1) فتوا به عدم جواز وقف پول و طلا و نقره مطلقاً.
- (2) عدم جواز وقف پول و طلا و نقره به احتیاط واجب.
- (3) جواز وقف پول و طلا و نقره به شرط وجود منفعتی که باعث از بین رفتن اصل نشود.
- (4) جواز وقف مالیت عین.

راهکارها

حال با توجه به اینکه در اکثر فتوای فقهای امامیه این شرط وجود دارد که عین مال موقوفه باید باقی بماند، وقف پول صحیح نیست، لذا در ادامه برخی از راهکارهای ارائه شده برای بهره‌برداری از این منبع مردمی برای تأمین مالی امور مختلف اشاره می‌شود:

1. پول را از طریق هر نوع عقد یا ایقاعی مانند هدیه اصلاح، می‌توان به تملیک محل موردنظر درآورد. به عنوان مثال می‌توان وجوه نقدی جمع‌آوری شده از افراد متمول را از طریق هبه به مالکیت مؤسسات خیریه درآورد تا آن‌ها از این وجوه در زمینه تأمین

نیازهای مالی خود در برنامه‌های کمک‌رسانی به نیازمندان در سطح جامعه استفاده نمایند.

2. شخص در زمان حیات خود مبلغی را به بانک یا صندوق قرض‌الحسنه (صندوق وقف پول) بسپارد و وصیت کند بعد از وفات آن را به همین صورت به جریان اندازند (منوط به این‌که بیش از ثلث اموال نباشد، یا اگر بیش از ثلث اموال اوست، اجازه ورثه را در حال حیات بگیرد).

3. وقف اعتبار و قدرت خرید ناشی از در اختیار داشتن پول. پول حامل ارزش و اعتباری است که بر اساس قرارداد به آن داده شده است، آنچه برای پول امروزی اهمیت دارد اعتبار پول است.

در پول و سهام، ارزش اعتباری آن مقصود ماست، بنابراین در وقف پول، آنچه وقف می‌شود اعتبار پول است مثلاً اگر فردی یک میلیون ریال وقف می‌کند، مثل این است که بگوییم یک میلیون ریال اعتبار وقف کرده است، خواه این پول به شکل وجه نقد، چک یا پول الکترونیک باشد. بنابراین چنانچه فردی پول موقوفه را برای مدتی در اختیار بگیرد و در معاملات مضاربه‌ای از آن استفاده نماید و در نهایت همان میزان پول را برگرداند، درواقع همان عین موقوفه را برگردانده است.

4. می‌توانند پول‌هایی را جمع کنند و وکالت بدهند که شخص جمع کننده چیزی با آن‌ها بخرد و وقف کند (استفتاء از آیت الله مکارم شیرازی) این مورد با پیشنهادات ارائه شده توسط کارکنان و کارشناسان سازمان اوقاف خراسان رضوی، شباهت بسیار نزدیکی دارد.

طبق این پیشنهادات وجوه نقدی جمع‌آوری شده صرف خرید دارایی‌هایی از قبیل ملک تجاری یا ساختمان و تشکیلات تولیدی یک کارخانه مرکز تولیدی شود و این ملک به اجاره گذاشته و درآمد حاصل از اجاره صرف امور خیریه (در جهت کاهش فقر) شود یا در ملک تجاری یا مرکز تولیدی خریداری شده توسط پول‌های اهداء شده اقدام به آموزش و استخدام نیروی کار (با تأکید بر استخدام افراد فقیر و کم درآمد) در جهت افزایش اشتغال در کشور صورت گیرد یا این وجوه صرف خرید سهام یا اوراق قرضه شوند و سود حاصل از آن وقف امور خیریه شود.

بنابراین از طریق راهکارهای فوق می‌توان به شکلی پول را وقف کرد، با اجرایی شدن وقف پول، امکان مشارکت مردمی در امر وقف نسبت به سایر اشکال وقف بیشتر (به علت عدم محدودیت در میزان مبلغ وقفی) و ترویج و احیای سنت حسنه وقف در جامعه می‌شود.*

*نویسنده: سید مهدی نریمانی